

“ การพัฒนาทางเศรษฐกิจ กับ การทำให้เป็นประชาธิปไตย”
กรณีศึกษาเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของชนชั้นกลางของไทยและอินโดนีเซีย

ทิวากร แก้ววณิ

แนวทางการศึกษาทางโครงสร้าง (*S t r u c t u r a l A p p r o a c h*) มีความเชื่อร่วมกันว่า การพัฒนาทางเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์ในทางตรงต่อกระบวนการทำให้เป็นประชาธิปไตย (*Harold Crouch : 1993: 78*) หรือพูดให้ชัดขึ้นมาก็กว่า ยิ่งมีการพัฒนาทางเศรษฐกิจมากขึ้นเท่าไรก็จะนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น (*S.M. Lipset, Political Man, 1990 cited in Crouch 1993 : 78*)

อันที่จริงแล้วในแง่แนวทางทฤษฎี กลุ่มแนวทางวิธีการศึกษาแบบประวัติศาสตร์เปรียบเทียบมีความชัดเจนในความเห็นว่าเป็นประชาธิปไตยในแง่ประวัติศาสตร์นั้นเกิดขึ้นในสังคมที่มีระบบการผลิตแบบทุนนิยม และสังคมที่เป็นทุนนิยมนั้น เป็นสังคมที่ผลิตผู้ประกอบการรายย่อย (*B o u r g e o i s*) หรือชนชั้นกลางนั่นเอง¹ ซึ่งเป็นชนชั้นทางสังคมที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประชาธิปไตย

ดังนั้น ในรายงานฉบับนี้จึงมีความสนใจว่า เจอนใจตามแนวทางโครงสร้าง หรือแม้แต่มุมมองแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์เปรียบเทียบนี้ มีความเป็นไปได้อย่างไร และมีเจอนใจของการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง โดยพิจารณาผ่านการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นในกรณีของไทยและอินโดนีเซีย ซึ่งผลของการศึกษาโดยสรุปพบว่า การพัฒนาทางเศรษฐกิจยังผลมาสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองโดยเฉพาะประเด็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองซึ่งถือว่าเป็นลักษณะการเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น โดยพิจารณาจากเจอนใจที่ว่า

การพัฒนาทางเศรษฐกิจได้มีอิทธิพลโดยตรงกับการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างทางสังคมและพฤติกรรมกรรมมีส่วนร่วมทางการเมือง นั่นคือเกิดกลุ่มทางการเมืองที่มีความต้องการในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง แนวโน้มที่เกิดขึ้นนี้เกิดขึ้นทั้งในการเมืองไทย และอินโดนีเซีย หากแต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในไทย มีลักษณะที่เป็นประชาธิปไตยที่มากขึ้นกว่า อันเกิดจากความแตกต่างในรายละเอียดของ 1) เจอนใจการเปลี่ยนแปลงของการรักษาอำนาจของผู้มีอำนาจทางการเมือง และ 2) เจอนใจเฉพาะทางสังคมของทั้งสองประเทศ โดยเฉพาะที่อินโดนีเซีย สังคมมีความแตกต่างและแตกแยกทางสังคมสูง ทำให้การเกิดกลุ่มทางชนชั้นกลางและนายทุนระดับย่อยที่มีผลประโยชน์ทางการเมืองที่แตกต่างกัน ไม่เพียงแต่เป็นประเด็นทางสถานภาพและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แต่ยังรวมไปถึงความแตกต่างทางเชื้อชาติ และศาสนา

¹ ในงานของวิทธา (2542) มีความเห็นว่าเป็นว่า **Bourgeois** มีความหมายถึง ” ชนชั้นกลาง หรือชนชั้นนายทุนนั้น ”

ข้าพเจ้าเห็นว่า คำว่า **Middle class** กับ **Bourgeois** เป็นกลุ่มคนละชนชั้นกัน ดังสะท้อนออกมาในงานของ **Richard Robinson (1996)** ที่ทำวิจัย เกี่ยวกับอินโดนีเซีย ในหัวข้อ ” **The middle class and the bourgeoisie in Indonesia** “ ข้าพเจ้าเห็นว่า

ความใกล้เคียงของทั้งสองชนชั้นเกี่ยวกับพฤติกรรมทางการเมืองในการเข้าไปมีส่วนร่วมนั้นคล้ายกัน

ในแง่ที่มีพฤติกรรมแตกต่างจากพวกนายทุน หรือ **Capitalist** จึงอนุมาน ให้มีการพูดถึง ชนชั้นนายทุนย่อยกับชนชั้นกลาง

เสมือนเป็นกลุ่มคนเดียวกัน และในบทความนี้ก็จะใช้ในแนวทางนี้เช่นกัน ในแง่ทฤษฎี **Bourgeois** ไม่ใช่ **Capitalist** ซึ่งมีความหมายถึงนายทุนที่แท้จริง ที่มีพฤติกรรมการเมืองที่แตกต่างจากชนชั้นกลางและนายทุนระดับย่อย

ที่มากกว่าการมีพลังของชนชั้นกลางที่เป็นหนึ่งในการต่อต้านการมีบทบาทของประธานาธิบดี ทหารข้าราชการ ซึ่งแตกต่างกับไทยตรงที่ว่า
 ความชัดเจนของวัตถุประสงค์การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของกลุ่มทางสังคม โดยเฉพาะ
 ชนชั้นกลาง มีความชัดเจนในการเข้ายึดถือการใช้อำนาจการเมืองกับทหารและข้าราชการ และไม่พอใจระบบการเมืองเดิม
 รายงานฉบับนี้ จะเน้นในการแสดงให้เห็นว่า การพัฒนาทางเศรษฐกิจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยและอินโดนีเซียอย่างไร
 โดยเฉพาะชนชั้นกลางที่เกิดขึ้นในอินโดนีเซียว่า ทำไมจึงมีพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่อ่อนแอกว่าไทย เป็นหลัก

ลักษณะร่วมของการเมืองอินโดนีเซียและไทย : การเมืองระบบราชการ

ริทซ์ (*Fred Rigg*) ศึกษาพบว่า ทั้งการเมืองไทยและอินโดนีเซียมีลักษณะการเป็น **รัฐข้าราชการ** ซึ่งลักษณะเด่นชัดทางการเมือง คือ 1) โครงสร้างทางการเมืองที่แสดงการเป็นตัวแทนของประชาชนมีความอ่อนแอ หากเปรียบเทียบกับอำนาจและบทบาทของระบบราชการที่มีอำนาจมากกว่า 2) ลักษณะทางการเมืองที่เด่นชัดอีกประการหนึ่งก็คือ ผู้นำของรัฐบาลโดยส่วนมากมักเป็นผู้ในกองทัพและระบบราชการ ไม่ใช่ชนชั้นกลางที่เป็นตัวแทนหรือมาจากทางเลือกคั้งของประชาชน

ในกรณีของไทยแล้ว ลักษณะทางการเมืองเช่นนี้ มีความชัดเจนตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองคือการที่อำนาจทางการเมืองตกอยู่ในมือของกลุ่มข้าราชการทหารนับตั้งแต่สถาบันพระมหากษัตริย์ลดบทบาททางการเมืองโดยตรงลงไป ในส่วนของอินโดนีเซียนั้น หลังจากที่พ้นจากการเป็นอาณานิคม ระบบราชการก็มีบทบาททางการเมืองสูงเช่นกัน อันที่จริงแล้ว

รัฐข้าราชการของอินโดนีเซียมีพื้นฐานมานาน พื้นฐานนี้มีมาตั้งแต่ยุคที่เคยตกเป็นอาณานิคม แต่การเมืองระบบราชการนี้เกิดขึ้นชัดในสมัยซูการ์โน (*Rigg: 1 9 9 3 ; A n e k : 1 9 9 5*)

นอกเหนือจากประเด็นทาง โครงสร้างส่วนบน ² แล้ว ริทซ์กล่าวว่า ลักษณะรัฐราชการ ยังมีลักษณะถึง 3) รัฐที่มีกลุ่มทางการเมืองนอกระบบราชการที่อ่อนแอ ซึ่งรวมไปถึงความอ่อนแอของพรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ทางสังคม และกลุ่มชนชั้นทางสังคม

ในกรณีของไทย ช่วงการเมืองระบบราชการ ประชาสังคมไทยไม่แสดงออกถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองให้เห็นอย่างชัดเจน ถึงขนาดมีความเชื่อว่าภาคประชาสังคมไทยไม่มีตั้งแต่เริ่มแรก แต่ได้มีพลังมากขึ้นอันเป็นผลจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และกลุ่มแรกที่เป็นพลังจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมก็คือกลุ่มนักศึกษา (*A n e k 1995: 4 3 4*) สิ่งที่น่าสนใจก็คือ ภาคสังคมอินโดนีเซียเป็นภาคที่มีพลังตั้งเริ่มแรกก่อนการเกิดขึ้นของลักษณะการเมืองแบบข้าราชการ ภาคสังคมที่มีพลังนี้เกิดจากการปลุกระดมต่อต้านเจ้าอาณานิคม ดังนั้นช่วงเวลาที่มีพลังของภาคสังคมของไทยและอินโดนีเซียมีความแตกต่างกัน มีสิ่งที่น่าสนใจว่า นับตั้งแต่เวลานั้นทำไมภาคสังคมของอินโดนีเซียไม่เพิ่มขึ้นรวดเร็วไปกว่าไทย คำถามนี้จะได้อะไรต่อไป

² ข้าพเจ้าใช้คำว่า “โครงสร้างส่วนบน” เพื่อหลีกเลี่ยงการใช้ คำว่าสถาบันทางการเมือง หรือ โครงสร้างการเมือง แต่ใช้คำของมาร์กซ์แทนเพราะ การใช้คำว่า โครงสร้างทางการเมืองให้ความหมายที่จำกัดที่จะให้ภาพในเชิงพฤติกรรมของผู้นำทางการเมืองในฐานะรัฐ ซึ่งโครงสร้างส่วนบน มีความหมายที่กว้างขวางกว่า ที่รวมความถึงโครงสร้างสถาบันทางการเมืองที่เป็นส่วนของรัฐ และการแสดงความหมายของพฤติกรรม การกระทำ ผลประโยชน์ทางการเมืองของผู้ที่อยู่ในอำนาจรัฐ รวมถึงให้ความหมายรวมถึงมิติทางเศรษฐกิจของชนชั้นนำอีกด้วย

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของอินโดนีเซียในยุคซูการ์โนและซูฮาโต : วิเคราะห์เปรียบเทียบกับการเมืองไทย

มีสิ่งที่น่าสนใจอย่างหนึ่งว่า การพัฒนาทางเศรษฐกิจได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเฉพะอย่างยิ่งได้เกิดขึ้นชั้นกลางที่มีความต้องการในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง ที่อินโดนีเซียได้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแนวนี้นั้นกัน

และการเกิดขึ้นชั้นกลางนี้ทำให้เกิดการลดอำนาจของรัฐบาลในบางระดับ (*Robinson : 1995 : 83*) แต่แนวโน้มนี้มีไม่มากเท่าไทยซึ่ง ส่วนหนึ่งเกิดจากการไม่มีมีการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างส่วนบนตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างต่อเนื่อง เช่น ไทย อย่างไรก็ตามสิ่งที่กล่าวไปแล้วว่า ลักษณะการเมืองแบบระบบราชการของอินโดนีเซียความเข้มแข็งตั้งแต่การขึ้นมาจากประธานาธิบดีซูการ์โนที่อำนาจทางการเมืองหลักอยู่ในมือของประธานาธิบดี และนายทหารระดับสูง ในแง่การพัฒนาประเทศแล้ว ซูการ์โนมีความผูกพันในแนวทางการพัฒนาแบบสังคมนิยม ซึ่งอินโดนีเซียได้ตัดความสัมพันธ์กับโลกตะวันตก และยกเลิกแนวทางการพัฒนาจากตะวันตก ในช่วงที่ซูการ์โนมีอำนาจ บทบาทของอินโดนีเซียโดดเด่นอย่างมากในเวทีการเมืองโลก ในขณะที่ภายในประเทศ รัฐบาลมีความสัมพันธ์ในการจัดการทางเศรษฐกิจ ซึ่งอินโดนีเซียกำลังประสบปัญหาภาวะเงินเฟ้ออย่างรุนแรง

แน่นอน การขึ้นมามีอำนาจของซูฮาโต ในปี 2511 ได้นำการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นท่ามกลางสายตาของชาวอินโดนีเซียขณะนั้น ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ที่เรียกว่า การเมืองระเบียบใหม่ (*New Order*) ในระบบนี้

มีความชัดเจนเพียงแต่แนวทางการพัฒนาประเทศที่เน้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยม แต่ในแง่การเมืองกลับเป็นลักษณะที่สร้างความต่อเนื่องของการเมืองระบบราชการมากขึ้น ซูฮาโตได้อำนาจวิชาการ และข้าราชการที่มีความชำนาญในการพัฒนาเศรษฐกิจเข้ามาบริหารเมืองและพัฒนาประเทศเช่นเดียวกับไทยในยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

การเปลี่ยนแปลงแนวทางการพัฒนาด้วยการเลือกแนวทางการพัฒนาทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ในสายตาของชาวอินโดนีเซียถือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่พวกเขาให้การสนับสนุน ซึ่งได้ก่อความชอบธรรมทางการเมืองให้กับการขึ้นมาจากซูฮาโตในช่วงเริ่มต้น สิ่งที่ยากนั่นก็คือ รัฐบาลของอินโดนีเซียแม้จะทำการพัฒนาทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง แต่ในแง่การเมือง การรักษาอำนาจทางการเมืองของผู้นำเป็นไปในทิศทางที่ตรงกันข้ามกับการทำให้เป็นประชาธิปไตย ด้วยการสกัดกั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนด้วยการกีดกัน การมีส่วนร่วมทางการเมือง

ด้วยวิธีการที่หลากหลายรวมทั้งการลดบทบาทและอำนาจของพรรคการเมืองซึ่งเป็นโครงสร้างทางการเมืองที่จำเป็นต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ซูฮาโตยังทำการกำจัดศูนย์กลางอำนาจอื่นที่เข้ามาแข่งขันกับอำนาจรัฐบาลอย่างสม่ำเสมอด้วยการควบคุมองค์กรของรัฐและสังคมให้กระชับเข้ากัน

ตลอดจนแจกจ่ายผลประโยชน์ให้แก่กลุ่มที่สนับสนุนรัฐบาลและฝ่ายที่คัดค้านรัฐบาล (*Herbert Feith* อ้างใน วิทยา : 2542)

นอกจากนี้แล้ว การรักษาอำนาจทางการเมืองโดยการใช้อำนาจ และ กลุ่มทางการเมืองอย่างไกลคา (*G o l k a*) ที่ประกอบไปด้วยผู้สนับสนุนอำนาจของประธานาธิบดี เป็นไปอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ ในขณะที่ทำการยุบพรรคการเมืองจาก 9 พรรค ให้เหลือเพียง 3 พรรค ทำให้อินโดนีเซียมีโครงสร้างการมีส่วนร่วมที่จำกัด

พรรคการเมืองของอินโดนีเซีย ไม่สามารถเป็นตัวแทนของประชาชนอย่างแท้จริง

หน้าที่ของพรรคการเมืองเป็นเพียงการมีบทบาททางโครงสร้างที่สนับสนุนการใช้อำนาจของประธานาธิบดีในทางกฎหมาย ส่วนกลุ่มผลประโยชน์ทางสังคมที่มีพลัง ประธานาธิบดีจะทำการควบคุมด้วยการดึงสมาชิกที่มีบทบาทในองค์กรเหล่านั้นมาทำงานทางการเมืองในไกลคา และมีการแจกจ่ายผลประโยชน์ ซึ่งส่วนหนึ่งมีความคล้ายคลึงกับไทยในช่วงก่อนการปฏิรูปทางการเมือง³

³ นาย มิซึชิ ฤชพันธ์ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า ระยะเวลาที่เขาเป็นประธานวุฒิสมาชิก

บางครั้งเขาไม่ได้มีอิสระอย่างแท้จริงจากการควบคุมของรัฐบาลในการออกกฎหมาย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า อำนาจของรัฐบาลยังไม่หมดไปเสียทีเดียวในการควบคุมให้วุฒิสมาชิกออกกฎหมายตามที่รัฐบาลต้องการ

อำนาจทางการเมืองและอำนาจทางเศรษฐกิจ

ในอินโดนีเซีย:

วิเคราะห์เปรียบเทียบกับการเมืองไทย

สิ่งที่สำคัญในการเมืองไทยและการเมืองอินโดนีเซียที่แตกต่างอย่างมากก็คือ การกระจุกตัวของอำนาจทางเศรษฐกิจและอำนาจทางการเมืองที่มีความชัดเจนอย่างมากในผู้นำทางการเมืองสูงสุดอย่างประธานาธิบดี⁴ กล่าวคือ ชนชั้นนำในอินโดนีเซีย ไม่เพียงแต่สามารถกุมอำนาจโครงสร้างส่วนบนได้อย่างเหนียวแน่นและต่อเนื่องเท่านั้น พวกเขายังกอบโกยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องเช่นกัน

ลักษณะการกระจุกตัวทางอำนาจนี้ เคยเกิดขึ้นในยุคการเมืองระบบราชการของไทยในช่วงต้น⁵ แต่ไม่มีความต่อเนื่องมาถึงการพัฒนาทางเศรษฐกิจในยุคใหม่อย่างชัดเจน หากผู้นำต้องมีความระมัดระวังในการใช้ความสัมพันธ์ในการเอื้อผลประโยชน์มากขึ้น

แนวโน้มนี้เกิดขึ้นตั้งแต่ ปี 2516 – 2517 (สุจิต; 2542:209) ซึ่งแนวโน้มนี้ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงเมื่อผู้นำระบบราชการไทยไม่นิยมทำธุรกิจด้วยตนเอง แต่ก็ได้ผลประโยชน์จากการใช้อำนาจหน้าที่ช่วยเหลือ และได้ผลประโยชน์เป็นการตอบแทน

อำนาจทางเศรษฐกิจไทยอันเป็นผลจากการพัฒนาในยุคใหม่จึงมีการสะสมในกลุ่มชาวจีนในภาคสังคมและมีบทบาททางตรงในโครงสร้างการเป็นตัวแทนในสภา และพรรคการเมืองมากขึ้นเรื่อยๆ (สุจิต, 2542)⁶

จะว่าไปแล้ว

การเติบโตของผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจไทยมีความชัดเจนในการก่อตัวในภาคสังคมและมีพัฒนาการสอดคล้องกับการพัฒนาทางโครงสร้างทางการเมืองเป็นตัวแทนของไทย ซึ่งเป็นผลให้ผู้มีอำนาจทางการเมืองไทยในระบบราชการ กับผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจไทย เป็นคนละกลุ่มกันซึ่งแตกต่างจากในกรณีของอินโดนีเซียที่ประธานาธิบดีคนใกล้ชิด มีทั้งอำนาจทางการเมืองและอำนาจทางเศรษฐกิจ

แม้ว่ารัฐบาลชุดปัจจุบันจะมาจากทางเลือกตั้ง และไม่ได้เป็นผู้แต่งตั้งวุฒิสมาชิกชุดของเขาโดยตรง วิเคราะห์จาก รายงานข่าวของ หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ ฉบับวันที่ 10 มีนาคม 2543 และโปรดดูรายละเอียดของการใช้วุฒิสมาชิกในการรักษาอำนาจทางการเมือง และเป็นตำแหน่งที่แจกจ่ายผลประโยชน์แก่ผู้สนับสนุนทางการเมืองในยุคการเมืองระบบราชการ ที่ ชัยอนันต์ สมุทวณิช เรื่อง ปัญหาการพัฒนาทางการเมืองไทย ; สำนักพิมพ์จุฬาฯ ; กรุงเทพฯ , 2536

⁴ ในรายงานของนิตยสาร **TIME (May 24, 1999)** รายงานว่า ครอบครัวของประธานาธิบดี และเหล่าบรรดาผู้สนับสนุนการเมืองประธานาธิบดี กุมอำนาจทางเศรษฐกิจส่วนใหญ่ของประเทศ เฉพาะธุรกิจของประธานาธิบดี และครอบครัวมีมูลค่าถึง 90 พันล้านเหรียญสหรัฐ โดยครอบคลุมกิจการที่สำคัญของประเทศเกือบทั้งหมด อันได้แก่ กิจการน้ำมัน ปาไม๊ ปิโตรเลียม เหมืองแร่ ธนาคาร การสื่อสาร โรงแรม ก่อสร้าง รถยนต์ พลังงาน อาหาร สิ่งพิมพ์ สายการบิน เป็นต้น

⁵ ดูเพิ่มเติม ใน สังคีต พิริยะรังสรรค์ เรื่อง ทุนนิยมขุนนางไทย; กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ , 2526

⁶ ดูรายละเอียดที่มีความชัดเจนใน สุจิต บุญบงการ (2542) เรื่อง การพัฒนาทางการเมืองไทย: ปฏิสัมพันธ์ระหว่างทหาร สถาบันทางการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ; สำนักพิมพ์จุฬาฯ , พิมพ์ครั้งที่ 4 .โดยเฉพาะในส่วนหัวข้อ บทบาทการเมืองของกลุ่มนักธุรกิจ หน้า 200 – 206 และ ความสัมพันธ์ของกลุ่มธุรกิจกับพรรคการเมือง หน้า 206-213

แนวโน้การใช้อำนาจทางการเมืองเพื่อแสวงหาผลประโยชน์เป็นไปในทางตรงและทางอ้อมอย่างต่อเนื่องไม่มีการเปลี่ยนแปลง อำนาจทางเศรษฐกิจจึงกระจุกตัว
กลุ่มต่าง ๆ ทางสังคมจึงไม่ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างทั่วถึง⁷ และทำให้ไม่มีพลังทางการเมืองในที่สุด

ชนชั้นกลาง (Middle Class) และผู้ประกอบการรายย่อย (Bourgeois) ในอินโดนีเซีย

มัวร์ (Barrington Moore) กล่าวว่า “No bourgeois, no democracy” (Moore cited in Crouch; 1993

: 79) หากถ้าสังเกตคำกล่าวดังกล่าว อาจเกิดคำถามขึ้นมาว่า มีไปได้กล่าวถึง Middle Class ในฐานะกลุ่มที่จำเป็นต่อการพัฒนาประชาธิปไตยหรือไม่

ข้าพเจ้าได้กล่าวในเชิงอรรถมาแต่ต้นว่า Middle class กับ Bourgeois ไม่ได้เป็นคำที่เหมือนกันเสียทีเดียว แต่พวกกลุ่มคนสองกลุ่มนี้ก็ดูจะแตกต่างจากคำว่า คนกลุ่มที่เป็นนายทุน ในความเห็นของมาร์กซ์ในแง่ของพฤติกรรมทางการเมือง ข้าพเจ้าจะไม่ยกประเด็นนี้ขึ้นมา
แต่ใคร่เสนอให้มีความระมัดระวังในการใช้คำเหล่านี้ให้มาก ข้าพเจ้าเสนอให้สังเกตการใช้คำเหล่านี้ในงานของ Robinson (1995) ที่ชื่อว่า The

Middle Class and the Bourgeoisie in Indonesia ที่ข้าพเจ้ามีการใช้คำสองคำนี้แยกกัน ในบางกรณี และใช้เหมือนเป็นคำเดียวกันในบางกรณี ซึ่งข้าพเจ้าจะใช้แนวทางเดียวกันนี้ในรายงานฉบับนี้⁸

Robinson กล่าวว่า ในช่วงทศวรรษที่ 2490 (1960) และ 2500(1970) ชนชั้นกลางอินโดนีเซียเป็นพวกที่อยู่ในระบบราชการที่ประกอบไปด้วยพวกทำงานเป็นเสมียนที่มีรายได้น้อยเป็นส่วนใหญ่ นอกนั้นก็จะเป็นนักวิชาการ
และพวกที่มีความชำนาญในวิชาชีพ ในแง่กลุ่มผู้ประกอบการรายย่อย ก็มีความอ่อนแอ และแตกแยก (Robinson : 1995 : 79) Robinson
พูดไว้ชัดเจนกว่า การพัฒนาทางเศรษฐกิจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นมาในสังคมอินโดนีเซีย อันเกิดจากเงินที่มีมากขึ้นในระบบเศรษฐกิจ
ที่ทำให้วิถีการดำรงชีวิตของคนอินโดนีเซียมีความแตกต่างไปจากเดิม (Robinson : 1995 : 79) ในแง่การเมืองแล้วได้เกิดพลังขึ้นในสังคมอินโดนีเซีย 2
กลุ่มใหญ่ นั่นคือ กลุ่มชนชั้นที่เป็นเจ้าของทุน (Capital – owning Class) และ กลุ่มชนชั้นกลาง (Middle Class) อย่างไรก็ตาม
พลังเหล่านั้น ก็ยังไม่เป็นพลังที่มีอิสระจากพลังของรัฐอยู่ (Robinson : 1995 : 80)

⁷ ฟิท ได้ระบุว่า การพัฒนาประเทศของอินโดนีเซีย นอกจากประธานาธิบดี แล้ว
ยังมีกลุ่มไม่กี่กลุ่มที่ไม่ใช่ประชาชนอินโดนีเซียโดยตรงแต่เป็น 1) รัฐวิสาหกิจ 2) กิจการของคนเชื้อสายจีน 3)
กลุ่มธุรกิจของคนอินโดนีเซียจำนวนหนึ่ง 4) บริษัทต่างประเทศของสหรัฐ ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย 5)
บริษัทที่ตั้งขึ้นใหม่ที่มีความสัมพันธ์แนบแน่นกับระบบราชการ ใน Herbert Feith, Political control, Class
Formation and Legitimacy in Suharto’s Indonesia อ้างใน วิทยา (2542)

⁸ ผาสุก พงษ์ไพจิตร มีความเห็นว่า ผู้ประกอบการขนาดกลางและเล็ก สมควรจะถูกจัดอยู่ในกลุ่มชนชั้นกลาง ซึ่งข้าพเจ้าก็เห็นด้วย
แต่อย่างไรก็ตามข้าพเจ้าเห็นว่า การใช้คำสองคำนี้อย่างระมัดระวังและเห็นความแตกต่างในผลประโยชน์บางประเด็น
ในประเด็นทางการเมือง และประเด็นทางเศรษฐกิจ ยังเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอยู่

ในการศึกษาของ Robinson เขาได้แบ่งกลุ่มชนชั้นกลางออกเป็นสองกลุ่มคือ the Upper Middle Class และ The populist lower Middle Class ในแง่ของผู้ประกอบการรายย่อย เขาก็แบ่งเป็น ผู้ประกอบการรายย่อยชาวพื้นเมือง และผู้ประกอบการชาวจีน ซึ่งแน่นอนแล้วสองกลุ่มนี้มีความแตกต่างกันอย่างมหาศาลในบทบาททางการเมือง นอกไปจากนี้ เขายังพูดถึง นายทุนขนาดใหญ่ในการมีบทบาททางการเมือง แต่ที่น่าเสียดาย R o b i n s o n ไม่ได้กล่าวถึง นายทุนข้าราชการในโครงสร้างอำนาจของอินโดนีเซียในทางนี้ว่ามีพลังทางการเมืองและทางเศรษฐกิจที่แตกต่างจากชนชั้นกลางและผู้ประกอบการมหาศาลอย่างไร

ในแง่การก่อตัวของทั้งนายทุน และชนชั้นกลาง R o b i n s o n เห็นว่า การก่อตัวของชนชั้นกลาง หรือแม้แต่ นายทุนชาติของอินโดนีเซียก็ไม่ได้มีอิสระจากรัฐ ทั้งนี้ เพราะ ความร่ำรวยที่เกิดขึ้นของอินโดนีเซีย มีการสะสมจากภาคอุตสาหกรรมน้ำมันและการปีโตรเลียมที่ต้องได้รับสัมปทานจากรัฐ หรือ แม้แต่เงินจากการกู้ยืม ดังนั้น ชนชั้นกลางของอินโดนีเซียก็เกิดจากการไหล่จากการเป็นลูกจ้างอุตสาหกรรมเหล่านี้ หรือพูดให้ง่ายเข้าก็คือ ชนชั้นกลางอินโดนีเซียอาจจะไม่ได้เกิดจากภาคสังคมนายจ้างแท้จริง อย่างไรก็ตาม R o b i n s o n ก็ยอมรับว่า อำนาจการผูกขาดทางเศรษฐกิจมีการผ่อนคลายลง นับตั้งแต่เกิดวิกฤตการณ์น้ำมัน ในปี 1982 และ 1986 ซึ่งทำให้รัฐต้องวางมือจากการผูกขาดอุตสาหกรรมน้ำมันลงและปล่อยให้เอกชนเข้ามามีบทบาทแทนมากขึ้น และเมื่อเร็วนี้รัฐบาลอินโดนีเซียก็มีการผ่อนปรนกฎระเบียบในภาคการเงินการธนาคาร การสื่อสารคมนาคม และสายการบิน โดย R o b i n s o n ไม่ได้ระบุว่าอะไรคือสาเหตุการผ่อนปรนนั้นอย่างชัดเจน

ในท้ายที่สุด Robinson กำลังมองทิศทางว่า ภาครัฐกำลังลดบทบาทการผูกขาด และการควบคุมทางสังคมที่แท้จริงในบางระดับ และเขาดูเหมือนจะมองว่า ครอบครัวยุโรปอินโดนีเซียมีความจำเป็น หรือแม้แต่มีสภาพที่ต้องพึ่งพาเงินทุนการกู้ยืมจากต่างประเทศ อินโดนีเซียก็จะหนีไม่พ้นเงื่อนไขของการกดดันจากภายนอก และนั่นอาจจะเป็นแรงที่ทำให้ชนชั้นกลางอินโดนีเซียไหล่ขึ้นมาอย่างอิสระจากควบคุมของรัฐบาลได้มากขึ้น

ชนชั้นกลางชั้นบน (The Upper Middle Classes) ชนชั้นกลางระดับล่าง (The Populist lower Middle Classseses) ในอินโดนีเซีย

แม้ว่า Robinson จะรู้สึกถึงความแตกต่างในกลุ่มย่อย ๆ ภายในของชนชั้นกลางอินโดนีเซีย โดยเขามองว่า พวกที่เป็นชนชั้นกลางระดับสูงก็คือพวก ผู้จัดการ นักวิชาการ ปัญญาชน หรือแม้แต่พวกข้าราชการ ข้าราชการรัฐวิสาหกิจ ในขณะที่ชนชั้นกลางระดับล่าง ส่วนใหญ่ก็เป็นพวกเสมียน ครูตามโรงเรียน ข้าราชการระดับชั้นผู้น้อย แต่ Robinson ก็ไม่สามารถทำให้เห็นอย่างแตกต่างของผลประโยชน์ทางการเมืองภายในของกลุ่มเหล่านี้ นอกจากเงื่อนไขทางสถานภาพภายนอก

อย่างไรก็ตาม ความชัดเจนที่ Robinson เสนอมาก็คือ มีการเพิ่มขึ้นของชนชั้นกลางมากขึ้นจากอดีต โดยมีตัวเลขว่า นักวิชาชีพ และช่างเทคนิคที่มีประสบการณ์ มีจำนวน 3.9 ในปี 1990 จากที่เคยมีเพียง 2.6 ในปี 1971⁹ พฤติกรรมทางการเมืองที่สำคัญของเขาเหล่านั้นก็คือชนชั้นกลางในอินโดนีเซีย มักมีพฤติกรรมที่อนุรักษ์นิยม (Robinson : 1995 : 85) และไม่คัดค้านอำนาจของระบบที่เป็นอยู่ ในทางตรงกันข้าม กลับเห็นกับผลประโยชน์ที่ทับแถมส่วนตัวในการยอมรับระบบเพื่อให้ตัวเองก้าวหน้า

⁹ Robinson ไม่ได้รวมเอาพวก “Sales” มาพิจารณา ซึ่งเขาชี้ว่า จะอธิบายในส่วนนี้ ในส่วนของผู้ประกอบการรายย่อย (pretty bourgeoisie) ดู หน้า 84

ในระบบนั้น (R o b i n s o n : 1 9 9 5 : 8 6)

แนวความคิดเช่นนี้เกิดขึ้นที่พระชนชั้นกลางในอินโดนีเซียเดิมโดยชนชั้นกลางประโชชน์ของการพัฒนาที่นำโดยรัฐเป็นสำคัญ

อันที่จริงแล้ว R o b i n s o n มีการพูดถึง ชนชั้นกลางชาวมุสลิมบ้าง แต่เขาไม่ได้มีจุดมุ่งหมายในการชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของชนชั้นกลางที่มีผลประโยชน์ทางศาสนาและเชื้อชาติที่แตกต่างกัน ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่า มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะอธิบายความสัมพันธ์ของพลังของชนชั้นกลางที่มีความแตกต่างในมิติเหล่านี้ ว่าทำให้เกิดพลังที่จำกัดอย่างไร ข้าพเจ้าไม่เห็นความชัดเจนของพฤติกรรมทางการเมืองตามการแบ่งด้วยเงื่อนไขทางอาชีพของ R o b i n s o n ในการชี้ความแตกต่างในพฤติกรรมการเมือง ข้าพเจ้าจะได้พยายามเสนอความเห็นของข้าพเจ้าต่อไปหลังจากได้พิจารณาข้อมูลชาวอินโดนีเซียกับการเมืองอินโดนีเซียในส่วนต่อไป

ชนชั้นกลางในภาคธุรกิจ

ต่อไปนี้ข้าพเจ้าจะเรียก ผู้ประกอบการรายย่อย ว่า ชนชั้นกลางในภาคธุรกิจ หรือ *Bourgeoisie* ในคำภาษาอังกฤษ ตามการประยุกต์ใช้ตามแนวความคิดของฮาสุก พงษ์ไพจิตร (2541) ที่มองว่า ผู้ประกอบการรายย่อยและกลาง จัดได้เป็นกลุ่มชนชั้นกลาง¹⁰ ในสภาพทางสังคมการเมืองของอินโดนีเซียที่เห็นได้ชัด คือ ชนชั้นกลางภาคธุรกิจ ในอินโดนีเซีย มีความขัดแย้งกันทางเชื้อชาติ ระหว่างชนชั้นกลางภาคธุรกิจชาวพื้นเมือง และชนชั้นกลางภาคธุรกิจชาวจีน ซึ่งธุรกิจระดับเล็กและกลางในระบบเศรษฐกิจอินโดนีเซียถูกรวบงำโดยผู้ประกอบการชาวอินโดนีเซียเป็นส่วนใหญ่

ดังนั้นพวกชนชั้นกลางภาคธุรกิจชาวพื้นเมืองที่มักเป็นชาวมุสลิมจึงมีพฤติกรรมทางการเมืองที่เป็นชาตินิยม (Robinson : 1995 : 90) ที่มักต่อต้านชาวจีน ในระบบเศรษฐกิจของอินโดนีเซียยุคปัจจุบัน อุตสาหกรรมส่งออกผลผลิตทางการเกษตร ตกอยู่ในมือของนักธุรกิจขนาดใหญ่และกลางชาวจีน วิสาหกิจของรัฐ รวมถึงนักลงทุนจากต่างประเทศ ในปัจจุบัน อุตสาหกรรมสิ่งทอ อาหารแปรรูปและเครื่องคั้ม ก็เป็นธุรกิจในเมืองของบริษัชาวจีนขนาดใหญ่ การผูกขาดผลประโยชน์ธุรกิจเหล่านี้ ทำให้ชนชั้นกลางพื้นเมืองอินโดนีเซียมีการต่อต้านชาวจีน โดยออกมาทั้งในรูปของความเป็นชาตินิยมทางเชื้อชาติและทางศาสนา โดยในส่วนใหญ่แล้วได้ใช้วิธีการเป็นชาวมุสลิมเป็นสัญลักษณ์ร่วม เมื่อผู้ประกอบการพื้นเมืองชาวอินโด ๑ ไม่สามารถแข่งขันในทางเสรีกับชาวจีน จึงยังมีพฤติกรรมในความพอใจในการทำธุรกิจระบบอุปถัมภ์กับรัฐบาล และ รัฐวิสาหกิจ ซึ่งเป็นจุดเชื่อมโยงกับโครงสร้างการรักษำอำนาจของพรรค โกลคาของประธานาธิบดีที่ใช้ช่องทางนี้ดึงผู้ประกอบการพื้นเมืองส่วนหนึ่ง

มานับสนุนอำนาจทางการเมือง (R o b i n s o n : 1 9 9 5 : 9 1)

ดังนั้นส่วนหนึ่งของความผูกพันของกลุ่มศาสนาอิสลามกับรัฐบาลจึงมีอยู่อย่างแนบแน่นในฐานะเครื่องมือของรัฐ (Robinson : 1995 : 91) และในท้ายที่สุดความเชื่อมโยงของผลประโยชน์ระหว่างชนชั้นกลางในระบบราชการ ผู้ประกอบการชาวอินโด ๑ กลุ่มศาสนาอิสลาม เจ้าของที่ดิน จึงมีความเชื่อมโยงกับธุรกิจของรัฐและรัฐบาลเป็นอย่างมาก

ในงานของ R o b i n s o n แม้ว่าจะมีจุดเน้นในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมของชนชั้นกลางในอินโดนีเซีย และแม้ว่าเขาจะเขียนงานชิ้นนี้ได้ชัดเจนมากกว่างานในอีกหลายชิ้นที่เกี่ยวกับชนชั้นกลาง ซึ่งออกเผยแพร่ในช่วงเวลาเดียวกัน แต่งานของเขาสะท้อนได้ดีแต่เพียงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและผลประโยชน์ของกลุ่ม ที่เกิดจากสภาพอันเปลี่ยนไปและสะท้อนกลับไปที่ความสัมพันธ์ซึ่งเปลี่ยนไปกับรัฐบาล

แต่งงานของเขาซึ่งขาดการชี้ว่าชนชั้นกลางมีพลังทางการเมืองอย่างไรในอันที่ จะกระทำ หรือ ถูกกระทำจากโครงสร้างส่วนบนและรัฐบาล Robinson

¹⁰ ดู ฮาสุก พงษ์ไพจิตร , พัฒนาอุตสาหกรรม และ พัฒนาการเศรษฐกิจ: ประสบการณ์ของเกาหลีใต้ บราซิล และไทย , กรุงเทพฯ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2541

แทบจะไม่ได้พูดเสียด้วยซ้ำว่า ชนชั้นกลางมีความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างไรกับโครงสร้างทางการเมืองที่เป็นตัวแทน
หรือแม้แต่เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองรองรับหรือไม่อย่างไร และสามารถใช้มิติทางเศรษฐกิจเป็นเงื่อนไขหรือตัวแปร
ในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่ชัดเจนเป็นตัวเดียวได้หรือไม่

ในช่วงท้ายของงานของเขากลับชี้ให้เห็นว่า มีอิทธิพลของชนชั้นนายทุนที่ทรงพลังทางการเมืองอื่นมากกว่า
และอาจทำให้อำนาจทางการเมืองของโครงสร้างส่วนบนมีการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้เพราะผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของนายทุน ในระบบเศรษฐกิจที่เสรี
มีแนวโน้มทำให้เกิดการขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์ของรัฐกับนายทุน "
อย่างไรก็ตาม นายทุนของอินโด ๑ ก็มีเรื่องเชื้อชาติเข้ามาเกี่ยวข้องเช่นกัน บทบาททางธุรกิจของนายทุนจีนในทางการเมือง
มีบทบาทที่จำกัดกว่านายทุนอินโด ๑ เพราะไม่ถูกจำกัดบทบาทในสาขาของประชาชน พูดง่า ๑ ได้ว่า
ชาวจีนในอินโดเนเซียจะไม่มีสิทธิเต็มร้อยในการบ้านการเมืองของอินโดเนเซีย นายทุนใหญ่ชาวพื้นเมืองอย่าง I b u n u S u t o w o
มีความเป็นนักชาตินิยมสูงและพยายามผลักดันรัฐบาลให้ส่งเสริมแต่นายทุนอินโด ๑ ในการได้สัมปทานโครงการของรัฐ และ สิทธิประโยชน์ทางการเงิน เช่น
การให้กู้ยืม

ข้าพเจ้าเห็นว่า **Robinson** ชังขบวนการอธิบายความสัมพันธ์ของนายทุนกับรัฐหรืออธิบายความสัมพันธ์ของรัฐกับนายทุนที่มีน้อยเกินไป
ทำให้เห็นภาพได้ยากว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเหล่านั้นตอบคำถามเกี่ยวกับการทำให้เป็นประชาธิปไตยได้อย่างไร

ชนชั้นกลางชาวมุสลิม และพรรค P P P : จุดเชื่อมต่อของพรรคการเมือง และการเป็นตัวแทนทางสังคมต่อแนวโน้มในอนาคต

อย่างที่ข้าพเจ้าได้ชี้ให้เห็นว่า

การเชื่อมต่อทางสังคมกับการเมืองส่วนบนของอินโดเนเซียโดยทั่วไปมีข้อจำกัด
และนั่นจึงทำให้การเป็นประชาธิปไตยเป็นไปได้ยาก แต่มีสิ่งหนึ่งที่น่าสนใจซึ่งสมควรวิเคราะห์ ก็คือ
อินโดเนเซียมีเพียงกลุ่มทางสังคมกลุ่มหนึ่งที่มีโครงสร้างทางการเมืองรองรับอย่างต่อเนื่องชัดเจน
นั่นคือ กลุ่มชาวมุสลิม ลักษณะการเชื่อมโยงนี้มีความน่าสนใจมากกว่า
มีโครงสร้างและความต่อเนื่องที่ชัดเจนและนั่นซึ่งอาจทำให้ นายวาหิด
ได้เป็นประธานาธิบดีสืบต่อจากซูฮาโต และ ฮาร์บีบี โครงสร้างทางการเมืองนั่นคือ พรรค P P P
ซึ่งปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็น P K B เป็นเพียงหนึ่งในสองพรรคการเมืองฝ่ายค้านที่มีในอินโดเนเซีย PPP
เป็นพรรคที่สะท้อนผลประโยชน์ทางสังคมการเมืองของชาวมุสลิมชัดเจน (Neher : 1991 : Harymuti
: 1 9 9 9) แม้ว่าจะไม่สามารถชนะพรรคโกลาอานเป็นพรรคการเมืองของรัฐบาลได้

¹¹ คุกรณีตัวอย่างความขัดแย้งที่ **Robinson** ยกขึ้นมา อันเป็น ความขัดแย้งในทางธุรกิจของนายทุนจีน กับลูกชายประธานาธิบดี
หน้า 92

แต่ก็มักเป็นพรรคพันธมิตรกับโกกลา ผ่านกลุ่มมุสลิมที่เรียกว่า Nahdatul Ulama ในประเด็นผลประโยชน์ของชาวมุสลิมและชาตินิยม (Neher : 1991 : 93)

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่ชัดเจนเมื่อไม่นานมานี้ คือการที่นายวาหิด (Abdulrahman Wahid)

ได้คะแนนเสียงสนับสนุนในสภาให้เป็นประธานาธิบดีสืบต่อจากซูฮาโตและฮาบีบี นายวาหิดได้รับเลือกตั้งจากสมาชิกในสภา โดยชนะนางเมกาวะตีอย่างเฉียดฉิวด้วยคะแนนในสภา 373 ต่อ 313 (TIME : Nov. 1, 1999 : 22) ก็ด้วยเสียงสนับสนุนของสมาชิกในพรรคโกกลา

สำหรับนายวาหิดแล้ว เป็นผู้ที่ผูกพันกับชาวมุสลิมอย่างแท้จริง เขาเป็นหลานของผู้ก่อตั้งกลุ่มมุสลิมที่ใหญ่ที่สุดในอินโดนีเซีย Nahatul Ulama (NU) ซึ่งปัจจุบันเขาก็ดำรงบทบาททางสังคมนี้ด้วยการเป็นประธานกลุ่มที่มีสมาชิกอย่างเป็นทางการกว่าสาม สิบล้านคน กลุ่มศาสนานี้ได้รับการสนับสนุนทางสังคมและการเมืองจากภาคชนบท นักชาตินิยม และคนมุสลิม(Harymanti : 1999 : 73) ประวัติการมีส่วนร่วมโดยสรุปแล้ว NU มีบทบาททางการเมืองอย่างอิสระในฐานะพรรคการเมืองหนึ่งในช่วง 2 5 1 6 - 2 5 2 6 และได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของ P P P ในที่สุด ในการเลือกตั้งทั่วไปครั้งล่าสุดในวันที่ 2 0 ตุลาคม 2 5 4 2 ผู้ที่คาดหมายว่าจะชนะการเลือกตั้งและจะได้เป็นประธานาธิบดีคือ นางเมกาวะตี ผู้นำพรรค PDI-P ที่ได้เสียงในสภามาประมาณ 3 4 % ในการเลือกตั้งครั้งล่าสุด แต่กลับแพ้โหวตการเลือกประธานาธิบดีต่อผู้นำพรรค P K B ซึ่งเป็นพรรคมุสลิม ชัยชนะครั้งนี้อาจสะท้อนให้เห็นว่า

หลังจากการถอยฉากของผู้นำทางการเมืองกลุ่มซูฮาโตที่ครอบงำการเมืองเป็นเวลานาน โครงสร้างของระบบได้เปิดโอกาสให้พรรคการเมืองอย่าง P P P หรือ P K B ซึ่งเติบโตมาอย่างต่อเนื่องในสังคมมีโอกาสทางการเมืองแทนที่ผู้นำทางการเมืองกลุ่มเดิม

Bambang Harymurti (1999) กล่าวว่า พรรคการเมืองมุสลิมมีความเข้มแข็งมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง
ทั้งนี้เพราะพัฒนาการทางเศรษฐกิจได้ทำให้เกิดชนชั้นกลางผู้ซึ่งเป็นชาวมุสลิมที่มีการศึกษา

และเข้ามามีส่วนร่วมในกลุ่มมุสลิมมากขึ้นผ่านผู้นำของกลุ่ม

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าคนอินโดนีเซียจะเป็นมุสลิมมากกว่าร้อยละ 8 7

แต่ตามรัฐธรรมนูญก็ไม่ได้มีการยอมรับว่าอินโดนีเซียเป็นรัฐมุสลิม

และแม้แต่กลุ่มมุสลิมเองก็มีความแตกแยกในลักษณะของรายละเอียด

ซึ่งแนวทางทางการเมืองกลับยอมรับหลัก Pancasila¹² อันเป็นแนวทางที่มีมานานตั้งแต่ ชูการ์โน
(Harymurti : 1999 : 72) ซึ่งมีข้ออ้างกล่าวว่า กลุ่มมุสลิมที่เคร่ง ครัดมักไม่ยอมรับหลักการนี้

กล่าวโดยสรุป ภาพลักษณ์ของประธานาธิบดีวาหิดในสภาเหนือนางเมกาเวคืออาจเกิดขึ้นจาก 2 กรณีใหญ่ ๆ คือ 1)
การที่กลุ่มมุสลิมมีพลังทางการเมืองเด่นชัดขึ้นอันเกิดจากการความต่อเนื่องในระบบการเมืองราชการที่ยาวนานในฐานะกลุ่มทางสังคมที่รัฐบาลให้การยอมรับ
ในขณะที่ 2) กลุ่มการเมืองมุสลิมเข้มแข็งขึ้นเรื่อยจากการเติบโตของชนชั้นกลางชาวมุสลิม ดังนั้น

โครงสร้างพรรคการเมืองนี้จึงมีลักษณะทางการเมืองเป็นตัวแทนที่มีการเชื่อมโยงกับกลุ่มทางศาสนา
ซึ่งถือได้ว่าเป็นภาพในทางบวกของการเมืองอินโดนีเซียที่ไม่ควรมีการมองข้าม เพราะสะท้อนการนำมาซึ่งการมีส่วนร่วมทางการเมืองของกลุ่มผลประโยชน์
และที่สำคัญคือมีโครงสร้างพรรคการเมืองรองรับ
ความต่อเนื่องและการแสดงผลประโยชน์เหล่านี้อาจถือได้ว่าเป็นลักษณะในทางบวกต่อการพัฒนาประชาธิปไตยอันอาจเกิดจากมิติทางสังคม นอกเหนือไปจาก
มิติทางเศรษฐกิจ ก็เป็นไปได้

การวิเคราะห์เงื่อนไข ข้อจำกัด

และความแตกต่างของ การพัฒนาทางการเมืองไทยและอินโดนีเซีย

ข้าพเจ้าได้ใช้ความพยายามมาแต่ต้น

เพื่อจะทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในทั้งสองระดับของโครงสร้างส่วนบนและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ประการแรก ในกรณีของไทยมีการเปลี่ยนแปลงทั้งสองส่วนของโครงสร้างส่วนบนและส่วนล่างอย่างสอดคล้องมากกว่าในอินโดนีเซีย
ภาพทั้งหมดที่อธิบายมาเห็นได้ว่า ในอินโดนีเซียมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมากในโครงสร้างส่วนบน
ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างสถาบันทางการเมืองและการเคลื่อนไหวของกลุ่มชนชั้นนำทางการเมืองที่เกิดจากมิติการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจ

ในการเมืองไทย โครงสร้างส่วนบนซึ่งมีสองมิติใหญ่ ๆ คือ สถาบันทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย
กับลักษณะการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงในกลุ่มชนชั้นนำ มีการเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่เปิดโอกาสให้มีการมีส่วนร่วมทางการเมืองจากส่วนทางสังคมเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ
ความเป็นจริงนี้เห็นชัดเจนตั้งแต่กลุ่มนักธุรกิจที่เติบโตขึ้นในทางสังคมและเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในพรรคการเมือง
จนทำให้พรรคการเมืองมีความแข็งแกร่งขึ้นระดับหนึ่ง ในการแข่งขันที่ของอำนาจทางการเมืองจากผู้นำในระบบราชการ

¹² ซึ่งมีหลัก 5 ประการคือ monotheism, humanitarianism, national unity, representative democracy และ social justice

คุณภาพของโครงสร้างส่วนบนไทยมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นเรื่อย ๆ ในทางบวก จนเกิดเป็นประชาธิปไตยครึ่งใบในช่วงทศวรรษที่ 2520-2530 เหตุการณ์นี้หมายความว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ที่โครงสร้างการเมืองอย่างพรรคการเมือง มีอำนาจทางการเมืองมากขึ้น หรือจะพูดอีกอย่างได้ว่า

อำนาจทางการเมืองไม่ได้มีความเด็ดขาดในมือของระบบราชการเหมือนแต่เดิม (Chai Anan : 1990 ; สุจิต : 2542)
ในมิติแห่งการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของรัฐธรรมนูญในช่วงนั้น มีการแข่งขันการใช้อำนาจ โดยสะท้อนออกมาในรูปของการแข่งขันอำนาจระหว่างระบบราชการกับพรรคการเมืองอย่างชัดเจน ผ่านทางโครงสร้างทางการเมืองอย่างเช่น วุฒิสมาชิก และสภาผู้แทนราษฎร การแข่งขันนั้นเป็นไปในลักษณะของการที่ วุฒิสภาในช่วงที่ทศวรรษที่ผ่านมา กำลังถูกลดทอนอำนาจถูกลดทอนบทบาทในฐานะฐานทางการเมืองของรัฐบาลลง ซึ่งวุฒิสภาเคยเป็นสภาแห่งการแจกจ่ายผลประโยชน์ของฝ่ายบริหาร และเป็นฐานอำนาจของรัฐบาลระบบราชการ สมาชิกส่วนใหญ่ทำหน้าที่เป็นตรายางในการสร้างความชอบธรรมทางกฎหมายของรัฐบาลระบบราชการ และเป็นสภาที่มีการให้ตำแหน่งวุฒิสมาชิกเสมือนการสมนาคุณทางการเมือง

อันที่จริงอำนาจของพรรคการเมืองแข็งแรงขึ้นเรื่อยมา อันเกิดจากการเพิ่มปริมาณนักธุรกิจที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจซึ่งได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง และเมื่อคนกลุ่มเหล่านี้ได้มีบทบาททางการเมืองในฐานะรัฐบาลหรือคณะรัฐมนตรี จึงทำให้ต่อมาเกิดเป็นนโยบายและเหตุผลของรัฐซึ่งเอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางแห่งทุนนิยมมากขึ้น ซึ่งยิ่งได้เพิ่มบทบาทของนายทุนในพรรคการเมืองให้มีบทบาททางการเมืองมากขึ้น

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง เป็นเวลามากกว่าสองทศวรรษ ตั้งแต่ยุคการเมืองของพลเอกเปรม การพัฒนาเศรษฐกิจที่ต่อเนื่องในช่วงนั้น ทำให้เกิดชนชั้นกลางอีกชนชั้นหนึ่ง ที่ก่อตัวพัฒนาขึ้นด้วยความไม่พอใจการมีบทบาทครอบงำทางการเมืองของทหารและข้าราชการ

ในช่วงก่อนการเกิดเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ กระแสสังคมที่ต้องการให้เกิดการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางการเมืองมีอย่างต่อเนื่อง อย่างน้อยก็นำโดย ผู้ที่มีผลประโยชน์ทางการเมืองกลุ่มแรก ๑ อย่างพรรคการเมืองที่มีความต้องการอำนาจทางการเมืองเด็ดขาดจากกลุ่มอำนาจระบบราชการด้วยความต้องการตำแหน่งทางการเมืองในฝ่ายบริหารสูงสุด ด้วยการ ผลักดันกระแสให้มีการปฏิรูปการเมืองที่เป็นพลเรือน หรือกระแสเรียกร้องให้นายกรัฐมนตรี ต้องมาจากนักการเมืองที่มาจากพรรคการเมืองที่ กระแสการเรียกร้องนี้สะท้อนให้เห็นการแข่งขันทางการเมืองของระบบอำนาจเดิมกับระบบอำนาจใหม่ ชัยชนะทางการเมืองของพรรคการเมืองได้เกิดเป็นจริงขึ้น เมื่อระบบการเมืองไทยได้นายกรัฐมนตรีที่มาจากพรรคการเมือง โดยการเลือกตั้งเป็นครั้งแรก อันได้แก่ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ

ภายใต้รัฐบาลพลเอกชาติชาย ๑ การเมืองกับผลประโยชน์ทางธุรกิจก้าวไปด้วยกันอย่างชัดเจน ในสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก มีชนชั้นกลางมากขึ้นจากการพัฒนาเศรษฐกิจ ในขณะที่รัฐบาลมีภาพของการคอร์รัปชันอย่างรุนแรงโดยไม่เกรงกลัวสายดาประชาชน คณะทหารกลับเข้ามาสู่การเมืองอีกครั้ง แต่การกลับเข้ามาครั้งนี้ไม่สำเร็จเหมือนในยุคแรก ๑ ทั้งนี้เพราะเกิดการต่อต้านอย่างรุนแรงจากพรรคการเมืองบางพรรคและชนชั้นกลางในเมือง เมื่อคณะทหารพยายามจะสืบต่ออำนาจทางการเมืองของกลุ่มตน การเมืองไทยมีการพัฒนาไปในทางบวกมากขึ้น เมื่อสังคมมีการเรียกร้องทางการเมืองที่ชัดเจนขึ้น และแสดงการไม่พอใจการเมืองภายใต้ระบบราชการเดิม ๆ ในช่วงที่นายชวน หลีกภัยเป็นนายกรัฐมนตรีในสมัยแรกนั้น ร้อยตรีฉลาด วรฉัตร เป็นคนแรก ๑ ที่แสดงการคัดค้านรัฐบาลพลเรือนให้มีการ ปฏิรูปทางการเมือง

รัฐบาลมีท่าทีไม่ตอบสนองในทันที เพราะโครงสร้างอำนาจในสภา ก่อนข้างสมบูรณืแบบสำหรับพรรคการเมืองที่ต้องการจะรักษาอำนาจอย่างเผด็จการในรัฐสภาของคนเอาไว้ กระแสการเรียกร้องนี้คล้ายกับว่า สังคมมีการเติบโตและมีความต้องการทางการเมืองมากขึ้น ความต้องการทางการเมืองของคนไทยนั้นไม่ได้หยุดอยู่เพียงการจัดทหารออกจากการเมือง แต่รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทยให้สมบูรณืไปกว่าที่เป็นอยู่

อันที่จริงแล้ว การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในช่วงหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พรรคการเมืองมีบทบาทที่ชัดเจนมากในทางการเมือง ดังจะเห็นได้จากการที่พรรคการเมืองถูกมองจากประชาชนมองพรรคการเมืองเป็นสองกลุ่มคือ กลุ่มเทพกับกลุ่มมาร แนวโน้มทางการเมืองที่พรรคการเมืองเข้ามามีบทบาทนี้ เกิดจากความต้องการของประชาชน ประชาชนได้พัฒนาความต้องการด้วยความต้องการนักการเมืองที่มีคุณภาพมากขึ้น การเผชิญหน้าทางการเมืองของไทย หลังปี 2535 จึงเป็นการสะท้อนกิจกรรมทางการเมืองของพรรคการเมืองที่อาจไม่ได้เป็นตัวแทนความต้องการของประชาชนอย่างเพียงพอ การที่คน ไทยมองนักการเมืองในสภาผู้แทนราษฎร ภาพสะท้อนที่เห็นได้ชัดก็คือ การที่คน ไทยมองนักการเมืองในสภาผู้แทนราษฎร เป็นกลุ่มอำนาจที่ไม่ได้สะท้อนการเป็นตัวแทนของประชาชนและมีลักษณะทางการเมืองที่ไม่ต่างอะไรกับเผด็จการผ่านรัฐสภา

จึงเกิดความต้องการให้ออกแบบโครงสร้างทางการเมืองใหม่ ๆ ที่ควรมีบทบาทและอำนาจควบคุมนักการเมืองเก่า ๆ ดังนั้น ประชาชนจึงต้องการวุฒิสมาชิก
ในฐานะนักการเมืองกลุ่มใหม่ที่ปลอดอิทธิพลของพรรคการเมือง

เมื่อพิจารณาเช่นนี้จะพบว่า การเมืองไทยมีการปรับเปลี่ยนเคลื่อนไหวตัวในโครงสร้างส่วนบนชัดเจน
ทั้งเรื่องสถาบันทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปตามกฎหมาย การเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงในความชอบธรรมทางโครงสร้างการเมืองที่ไม่สถิตย์
รวมถึงการเปลี่ยนแปลงกลุ่มคนที่ป็นผู้นำทางการเมืองและเศรษฐกิจ ที่มีลักษณะชัดเจนกว่าอินโดเนเซีย การปรับเปลี่ยนนี้
สอดคล้องกับการเติบโตของสังคมอย่างเป็นรูปธรรมด้วยซึ่งจะอธิบายต่อไป

เมื่อกล่าวถึงการเมืองในอินโดเนเซีย นอกจากจะไม่มีทิศทางอย่างไรในโครงสร้างส่วนบนอย่างที่ได้อธิบายรายละเอียดในส่วนต้น ๆ แล้ว
การเปลี่ยนแปลงในส่วนล่างก็ยังคงเผชิญกับเงื่อนไขทางเชื้อชาติศาสนาอีก

ที่ทำให้การเป็นหนึ่งของชนชั้นกลางในการเป็นพลังที่ขัดแย้งโดยตรงกับการเมืองระบบราชการ 13
ในอินโดเนเซียมีชนชั้นกลางที่มีความเห็นทางการเมืองไม่เหมือนไทย ชนชั้นกลางอินโดเนเซียมีการยอมรับอำนาจ รวมทั้งมีผลประโยชน์ร่วมกับระบบการเมือง
โดยเฉพาะกลุ่มชนชั้นกลาง และนายทุนมุสลิมที่ต้องการแข่งขันทางธุรกิจกับชาวจีน

ประการที่สอง การดำรงอยู่ของผลประโยชน์ในระบบอุปถัมภ์ ถือเป็นกระบวนการที่ทำให้ระบบราชการซึ่งมีอำนาจ ไม่อาจมีอำนาจที่ลดลงได้ ข้าพเจ้ามองว่า
การที่ระบบราชการจะดำรงอำนาจอยู่ได้ ส่วนหนึ่งเกิดจากการที่ผู้มีอำนาจทางราชการ ไม่สูญเสียอำนาจการผูกขาด และควบคุมกิจการเศรษฐกิจ ในกรณีของไทย
ระบบราชการสูญเสียการสะสมทุนในระบบรัฐ แต่กลับมีการสะสมโดยนายทุนนอกระบบราชการ ซึ่งเป็นทุนที่มีการสะสมขึ้นในสังคมอย่างต่อเนื่อง
แนวโน้มนี้ทำให้เกิดความแข็งแกร่งขึ้นในภาคสังคมมากยิ่งขึ้น ดังนั้นส่วนหนึ่งขององค์การดำรงอยู่ได้ของการเมืองระบบราชการก็คือ
การมีลักษณะทางเศรษฐกิจที่ไม่เสรี ที่ผู้มีอำนาจราชการมีบทบาทมาก แต่ในอินโดเนเซีย ความขัดแย้งทางเชื้อชาติยังเป็นเหตุผลให้กระบวนการนี้ดำรงอยู่
แม้ว่าจะดูชอบธรรมแต่อย่างน้อยก็เพียงในสายตาของชาวมุสลิมและถือว่าเป็นทางเลือกที่ยังมีความจำเป็น

ประเด็นที่สาม ข้าพเจ้าขอจะเน้นให้ชัดว่า ชาวจีนที่เป็นผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจ ทำรายได้กว่าร้อยละ 30 ของ GDP ที่เกิดขึ้นภายในสังคมอินโดเนเซีย
กลับไม่มีความชอบธรรมหรือมีข้อจำกัดในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ประเด็นนี้

เป็นประเด็นเชิงประจักษ์ที่ทำให้ทฤษฎีของนักคิดแนวโครงสร้างมีข้อจำกัดในการอธิบายลักษณะของผู้ประกอบการกับการพัฒนาประชาธิปไตยในอินโดเนเซีย
สำหรับชนชั้นกลางไทย ฆาสุก(2542) ระบุว่า “กระบวนการเป็นอุตสาหกรรมทำให้ภาคเศรษฐกิจอุตสาหกรรม บริการมีความสำคัญมากขึ้น
โครงสร้างของประชากร ครอบครัว ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลง พร้อมกันนี้ทัศนคติและความนึกคิดของผู้คนที่เปลี่ยนไปด้วย
การเป็นอุตสาหกรรมทำให้ชนชั้นทางสังคมใหม่ๆก่อตัว เป็นพลังสังคมเพิ่มจากชนชั้นสูง พ่อค้า ขวานา ที่สำคัญได้แก่ผู้ใช้แรงงาน และชนชั้นกลาง”
กลุ่มชนชั้นกลางของฆาสุกคือ ผู้ที่ไม่ใช่ชนชั้นสูง ราชวงศ์ หรือนักลงทุนขนาดใหญ่ และมีวิชาชีพชั้นกรรมกร หรือชาวนาชาไร่ ถ้าพิจารณาจากอาชีพ
ชนชั้นกลางประกอบด้วยเจ้าของกิจการขนาดกลางและย่อม ผู้ประกอบอาชีพส่วนตัวนอกภาคการเกษตร ผู้ทำงานในวิชาชีพ ผู้จัดการ นักบริหาร เสมียน พนักงาน
พนักงานขาย นักวิชาการ นักคิด ผู้ทำงานองค์กรเอกชน ข้าราชการ (ฆาสุก: 2542 : 86-87)

ในประเทศไทยนั้น ชนชั้นกลาง แต่แรกประกอบด้วยกลุ่มคนที่มีอาชีพค้าขาย โดยเฉพาะคนจีนอพยพ แต่แรกการค้าก็มีสองระดับ
คือการค้ากับต่างประเทศซึ่งเป็นการค้าขนาดใหญ่และผูกขาดโดยอ้างอำนาจรัฐ พ่อค้ารายใหญ่ เดิมโตขึ้นโดยอาศัยอภิสิทธิ์ทางการค้าระบบอุปถัมภ์ของข้าราชการ
มีการขยายการลงทุนออกไปในกิจการอื่นที่ไม่ใช่การค้าอย่างเดียว เช่นธนาคาร เป็นต้น ส่วนพ่อค้ากลุ่มที่สอง เป็นกลุ่มคนจำนวนมากและกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป
คือพ่อค้ารายย่อย (วรวิทย์ เจริญเลิศ ใน สังคิต และฆาสุก : 2536 : 131) 14
แต่ความคิดเห็นดูเหมือนจะไม่สอดคล้องกับกลุ่มชนชั้นกลางที่มีบทบาทในปัจจุบัน ดูอย่าง ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ เห็นว่า

13 ดู อนุช เหล่าธรรมทัศน์ สองนักราชาประชาธิปไตย : แนวทางการปฏิรูปการเมือง เศรษฐกิจ เพื่อประชาธิปไตย
สำนักพิมพ์มติชน กรุงเทพฯ 2538 งานชิ้นนี้แม้จะให้ภาพความขัดแย้งของคนกรุงกับชนบท
แต่ก็เป็นภาพที่ดูจะไม่มีปัญหาหนักในการพัฒนาประชาธิปไตยโดยเปรียบเทียบกับอินโดเนเซีย
14 ในช่วงหนึ่งของไทย สมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ไทยเคยใช้นโยบายชาตินิยม
ซึ่งทำให้คนจีนอพยพตกอยู่ในสภาพถูกกีดกันทางการประกอบอาชีพ
ทำให้ชาวจีนผิงกั๊งกันแนบแน่นและมีการแสดงออกอย่างรุนแรงต่อรัฐไทย (สังคิตและฆาสุก : 2536 : 132)

บทบาทชนชั้นกลางทางการเมืองไทยเริ่มปรากฏชัดเจนตั้งแต่ปี 2500 (ปริษา:2536: 81) ซึ่งสอดคล้องกับความคิดของอนก (อนก : 2536 : 1995 ในสังคมและศาสนา: 2536 : 131)

ปริษา ๑ วิเคราะห์ในเชิงเศรษฐศาสตร์การเมืองว่า ชนชั้นกลางไทยเป็นผลของการพัฒนาที่เหลื่อมล้ำภายใต้วิธีการผลิตแบบทุนนิยม และเป็นผลผลิตของทุนนิยมที่เริ่มมีในปี 2500 โดยตรง ชนชั้นกลางไทยบางกลุ่มเป็นนักบริหารธุรกิจสมัยใหม่ บางกลุ่มอยู่ในระบบราชการหรือเป็นกลไกของรัฐ มีบทบาทสำคัญในการสร้างเงื่อนไขการขยายตัวของทุนนิยม พัฒนาการเหล่านี้พัฒนาการภายใต้การปกครองของทหาร ชนชั้นกลางไทย เกี่ยวพันกับอำนาจรัฐ รัฐเป็นต้นตอสำคัญของการก่อตัวและพัฒนาการของชนชั้นกลาง เมื่อทุนนิยมขยายตัว สถาบันและกลไกของรัฐก็ขยายตัวพร้อมกันไปด้วย พร้อมกับกลุ่มชนที่เรียกว่า “ข้าราชการ” กลุ่มนี้เป็น ชนชั้นกลางกลุ่มใหญ่ที่สุดของสังคมไทย (เน้นโดยผู้เขียนจากข้อเขียนที่ชัดเจนของปริษา) ปริษา ๑ มองว่า ภายใต้เงื่อนไขของทุนนิยม ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจได้ปรากฏขึ้น แต่ในขณะที่มีความเจริญศรีของสังคม และความไม่มั่นคงทางการเมือง พัฒนาการเช่นนี้เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งและการต่อสู้ในรูปแบบต่าง ๆ ของรัฐไทย กลุ่มชนชั้นกลางไทยจึงเข้ามาเกี่ยวข้องกับการต่อสู้ทางสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ปริษา ๑ กล่าวว่า ก็เพราะชนชั้นกลางไทยมีส่วนในการสร้างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และส่งเสริมการกระจายของวิธีการผลิตแบบทุนนิยม กลุ่มของเขาเหล่านี้จึงเริ่มเข้าแสวงหาอำนาจทางการเมืองมากขึ้น โดยผ่านระบบพรรคการเมือง เพื่อสร้างเงื่อนไขที่สำคัญในการประกันเสถียรภาพให้ธุรกิจได้ขยายตัว

การให้ภาพของปริษา ๑ มีความชัดเจนในการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างผลประโยชน์ของชนชั้น กับเหตุผลที่เป็นเงื่อนไขการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองเฉพาะชนชั้นกลางนอกระบบราชการ แต่การอธิบายชนชั้นกลางของปริษา ๑ มีปัญหาขัดแย้งในตัวเองเมื่อชนชั้นกลางมีทั้งในระบบราชการและนอกระบบราชการ ซึ่งการอธิบายชนชั้นกลางในหลายส่วนกลับเอนเอียงให้เป็นแต่เพียงเนื้อหาและกิจกรรมของชนชั้นกลางนอกระบบราชการ และนี่คือปัญหาของการใช้ชนชั้นเข้ามาอธิบายการเปลี่ยนแปลงในบางมิติที่ข้าพเจ้าจะชี้ต่อไป อย่างไรก็ตามชนชั้นกลางไทยนอกระบบราชการไทย ไม่มีปัญหาหันเองตามความแตกต่างของเชื้อชาติและศาสนาอย่างในอินโดนีเซีย ที่เป็นเงื่อนไขการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ชนชั้นกลางไทยนอกระบบราชการจะถูกกดดันด้วยเงื่อนไขทางการเมืองและทุนนิยมร่วมกัน ทำให้แรงทางการเมืองเป็นไปอย่างเป็นเอกภาพ ซึ่งเป็นส่วนที่ปริษา ๑ อธิบายได้ดี อย่างไรก็ตาม ปริษา ๑ ไม่ได้มองถึงความแตกต่างของชนชั้นกลางนอกระบบราชการที่ส่วนหนึ่งพัฒนากลายเป็นชนชั้นนายทุน จากการสะสมทุนที่มีความต่อเนื่อง ปริษา ๑ น่าจะระวังอีกประเด็นหนึ่งที่ว่า ชนชั้นที่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นชนชั้นนายทุนแล้ว หรือเป็นแค่ชนชั้นกลางกันแน่ ในส่วนนี้งานของสุจิต (2542) มีความชัดเจนในเชิงรูปธรรมมากกว่า ว่ากลุ่มใดได้เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยผ่านพรรคการเมืองหลังจากการประท้วงของนักศึกษาในปี 2519 แม้ว่าสุจิตจะไม่ได้อธิบายในมิติของชนชั้นก็ตาม

ในแง่พฤติกรรมของชนชั้นกลางไทย พิษชา (2541) มีความเห็นทำนองว่า นักวิชาการไม่ว่าจะเป็นนิติ ชาติ และ วรวิทย์ เจริญเลิศ ดูจะมองชนชั้นกลางไทยมีปัญหาในการพัฒนาประชาธิปไตยยกเว้นอนก โดยพวกเขาเห็นว่า นิธิมองว่าวัฒนธรรมของชนชั้นกลางคิดยึดกับลักษณะการปกครองโดยผู้นำ ชาติ เห็นว่า ชนชั้นกลางไทยเป็นชนชั้นกลางที่คิดยึดกับทุนนิยม และมีวัฒนธรรมการคิดแบบเมืองและทุนนิยม

อย่างไรก็ตาม การเกิดเหตุการณ์ในเดือนพฤษภาคม 2535 ข้าพเจ้าเห็นว่า เป็นภาพที่ปฏิเสธได้ยากว่า ชนชั้นกลางไทยต้องการการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองให้เป็นประชาธิปไตย และไม่สนับสนุนการปกครองของทหารอีกต่อไป กล่าวอย่างชัดเจนในแง่บทบาทของทหารหลังเหตุการณ์พฤษภาคมมีว่า สุจิต (2542) เหตุการณ์นี้เป็นจุดหักเหที่สำคัญที่ทหารถอยตัวกลับเข้ากรมกอง และไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองอีก เหตุการณ์นี้แสดงถึงความต้องการของประชาชนโดยเฉพาะชนชั้นกลางในเมือง ซึ่งเข้ามามีส่วนร่วมในการประท้วง

จนกลายเป็นเหตุการณ์ที่ทหารได้ปรับบทบาทใหม่ เป็นทหารอาชีพอย่างแท้จริง ขอมรับรัฐบาลพลเรือน และเลิกแทรกแซงทางการเมือง (สุจิต: 2542 : 275) หลังจากเหตุการณ์นี้ ภาพที่ชัดอีกอย่างคือ ชนชั้นที่เข้าสู่พรรคการเมืองในช่วงปลายทศวรรษ 2510 นั้น อาจจะต้องตั้งคำถามว่าเป็นชนชั้นที่มีผลประโยชน์อย่างชนชั้นกลางในช่วงเหตุการณ์พฤษภาคม 2535 หรือไม่ เหตุการณ์ทางการเมือง สอดคล้องกันว่า ชนชั้นที่มีบทบาทในการพัฒนาอำนาจทางการเมืองของพรรคการเมืองคือ ชนชั้นนายทุน ซึ่งอาจจะเป็นชนชั้นกลางที่ยกระดับชนชั้นก็ได้ แต่ที่สำคัญ ภาพของรัฐบาลชาติชาย ๑ ที่ผู้นำรัฐบาลมาจากพรรคการเมืองครั้งแรก เริ่มไปด้วยการคอร์รัปชัน และพฤติกรรมทางการเมืองของนักการเมืองที่ใช้อำนาจหน้าที่กอบโกยผลประโยชน์ทางธุรกิจ ซึ่ง สุจิตก็ได้ระบุว่า

เกิดจากพรรคการเมืองได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มทุนหรือบรรดานักธุรกิจ (สุจิต : 2542 : 275) ไม่ใช่ชนชั้นกลางอย่างที่ปรีชา เขียมพงษ์สานต์ได้นำเสนอไว้ ดังนั้นคงจะสรุปได้ว่า พรรคการเมืองไทยนั้น ถ้าจะสรุปว่าเป็นการพัฒนาจากพลังของชนชั้นกลาง น่าจะเป็นการสรุปที่มีปัญหา การเมืองไทยในช่วงนั้นน่าจะสรุปว่า

กลุ่มนายทุนต่างหากที่มีบทบาทในการแข่งขันอำนาจจากระบบราชการในช่วงแรก เขาให้ภาพในแง่บวกกับการเกิดชนชั้นใหม่ในสังคม ในส่วนของเอก (1995) และที่สำคัญเขามองการพัฒนาประชาธิปไตยที่สอดคล้องกับการเกิดกลุ่มธุรกิจ อนุช เหล็กเลี้ยงปัญหาจุดอ่อนของทฤษฎีที่พรรคเศรษฐศาสตร์การเมืองใช้ ด้วยการไม่เน้นการวิเคราะห์ในการใช้มิติของชนชั้นตรง ๆ แต่เขาใช้เรื่องของ “แรงทางการเมือง” ซึ่งแสดงออกผ่านกลุ่มและชนชั้นทางสังคม ทั้งนี้เพราะถ้าเอกไม่เหล็กเลี้ยงเช่นนี้ก็จะเป็นการพูดยากว่า แรงทางธุรกิจที่ผลักดันการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองนั้น

ชนชั้นอะไรกันแน่ระหว่างนายทุนกับชนชั้นกลางที่เป็นตัวผลักดันการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทยที่หลุดจากการเมืองระบบราชการ ตั้งแต่ต้นเรพบว่ามีนักวิชาการอย่างวรัววิทย์ ระบุว่า ชนชั้นนายทุนชาวไทย ครั้งหนึ่งเคยจัดเป็นเพียงชนชั้นกลาง ในการพัฒนาการสะสมทุนไทย ชนชั้นนายทุนหลายคนอาจจะต้องมีการเปลี่ยนผ่านทางชนชั้นจากชนชั้นกลางเป็นชนชั้นนายทุน การอธิบายภาพการเคลื่อนไหวการเปลี่ยนแปลงทางชนชั้นเหล่านี้ เป็นการยากที่จะสรุปว่า ชนชั้นอะไรกันแน่ของไทยที่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเปลี่ยนแปลงและลดบทบาทของการเมืองระบบราชการลง เพราะเป็นภาพของชนชั้นในมิติทางเศรษฐกิจที่มีการเคลื่อนไหวอย่างรวดเร็ว ดังนั้นการอธิบายที่จะทำให้เกิดภาพที่ต่อเนื่องของการเคลื่อนไหว

สมควรใช้แนวคิดทางนามธรรมอย่างอำนาจเข้ามาอธิบาย และมีทิศทางอำนาจนั่นเองที่เอกใช้ นั่นคือ อำนาจทางธุรกิจ (แต่เขาเรียก Business force) ซึ่งเป็นกรอุปนัยแรงที่รวมตัวกันของทั้ง ชนชั้นกลาง บิวชี และ นายทุน ในมิติทางเศรษฐกิจให้เป็นกลุ่มก้อนในผลประโยชน์ทางการเมืองในระดับหนึ่งให้มีเอกภาพอันเดียวกัน ต่อต้าน ทำทนายอำนาจระบบการเมืองแบบเดิม ซึ่งทำให้ข้อสรุปที่ชัดเจนว่า ภาคทางธุรกิจนำมาสู่การพัฒนาทางการเมืองในไทยนั่นเอง ¹⁵

โดยไม่ต้องผจญกับปัญหาทางทฤษฎีในเรื่องของความชัดเจนในการแบ่งชนชั้นและกลุ่มคนกับการพัฒนาการเมืองที่ยากจะทำให้เป็นงานเชิงประจักษ์และให้ภาพที่ปราศจากความขัดแย้งในระดับหนึ่งได้¹⁶ และเมื่อมาถึงการวิเคราะห์ในจุดนี้ก็คงเห็นภาพว่า อำนาจทางธุรกิจของไทยอันเกิดจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจในช่วง 2500 ได้มีแรงทางการเมืองที่เป็นหนึ่งในการท้าทายอำนาจทางการเมืองของระบบราชการทหาร

อย่างที่สุจิตมองว่าเป็นการแข่งขันอำนาจในเชิงโครงสร้างของพรรคการเมืองกับทหาร หรือช้อยอนันต์มองว่า เป็นแรงนอกกระบบราชการที่ไม่มีความแตกแยกในการแข่งขันกับระบบราชการในแง่มิติของแรง คนเชื้อสายจีนไทยไม่ได้ถูกกีดกันทางการเมืองในช่วงที่มีการพัฒนาทุนนิยมสมัยใหม่ ¹⁷ และกลายเป็นแรงนอกกระบบราชการที่พัฒนาสะสมเป็นแรงทางธุรกิจ และเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในโครงสร้างทางการเมืองที่มีการเปิดตัว แรงแห่งธุรกิจไทยจึงมีศักยภาพในการท้าทายอำนาจของระบบราชการได้อย่างมีประสิทธิภาพกว่าในอินโดเนเซียอย่างชัดเจน

ขอบเขต

ปัญหาและข้อจำกัดของรายงาน

ประการแรก ในรายงานฉบับนี้เป็นการศึกษาการเมืองเปรียบเทียบ สิ่งหนึ่งที่ชัดเจนในรายงานฉบับนี้ก็คือ ภาพที่เป็นทางบวกของประชาธิปไตยในไทย อันที่จริงแล้วอาจมีผู้ไม่เห็นด้วยอีกมากกว่า ประชาธิปไตยของไทยนั้นพัฒนาไปมากและไม่มีปัญหาจริงหรือ

¹⁵ การพัฒนาในแง่นี้ก็ถือว่าการหลุดจากการครอบงำทางการเมืองจากระบบราชการทหาร ตามความคิดของวิกซ์

ส่วนจะเป็นประชาธิปไตยแบบไหน อย่างไร คงจะต้องศึกษากันต่อไป

¹⁶ ข้าพเจ้า วิเคราะห์ความเข้าใจเหล่านี้โดยอิทธิพลทางความคิดจาก งานของ ศาสตราจารย์ ช้อยอนันต์ สมุทวณิช

ที่ข้าพเจ้าได้อ่านในหลายชิ้น โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับทฤษฎีไตรลักษณ์รัฐ ที่อาจไม่ได้แสดงในส่วนหนังสืออ้างอิงที่ข้าพเจ้าสนใจศึกษามาอย่างต่อเนื่อง

¹⁷ มีงานในหลายชิ้นที่มองชาวจีนว่ามีบทบาททางการเมืองอย่างมีพลัง แต่ข้าพเจ้าเห็นว่า กลุ่มพลังเหล่านั้น

เป็นพลังที่ไม่ได้เป็นผลจากการพัฒนาทุนนิยมในช่วง 2500 จึงทำให้ข้าพเจ้าไม่อธิบายเชื่อมโยงพลังของชาวจีนเหล่านั้น

อย่างไรก็ตามข้าพเจ้าขอรับในข้อได้เช่นนี้ **เค้าพท์ที่เป็นบวกเป็นผลจากการเปรียบเทียบประเทศอื่นด้วยทฤษฎีการเมืองกระแสหลัก**
 โดยเน้นเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นสิ่งที่ให้ความหมายในแง่บวกในตัวของมันเอง
 แน่นนอนว่า รายงานฉบับนี้ให้ความสำคัญและดูจะไม่มีปัญหาเกี่ยวกับทฤษฎีในแนวโครงสร้างที่เลือกใช้ ข้าพเจ้าขออ้อว่า ประชาธิปไตยที่มีมากขึ้นนั้น
 พิจารณาจากพฤติกรรมกรรมกรมีส่วนร่วมและการแสดงผลประโยชน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปของภาคสังคม หากถ้าการตีความและการพิจารณาเรื่องเช่นนี้ไม่ถูกต้อง
 ข้าพเจ้าเห็นว่าก็คงเป็นในเรื่องของมุมมองทางทฤษฎี ซึ่งรายงานนี้จำกัดตัวเองที่จะไม่ลงไปในการศึกษาปัญหาเหล่านั้นและไม่นำมาเป็นประเด็นในงานชิ้นนี้
 นอกจากนี้ **ประเด็นทางทฤษฎีอื่นเกี่ยวกับชนชั้น** ข้าพเจ้าได้ใช้ความพยายามในการลดความซับซ้อนลง
 เพื่อประโยชน์ในการนำเสนอแนวทางที่จำเป็น ด้วยการจัดกลุ่มชนชั้นที่เรียบง่ายและเลือกแนวความคิดที่ชัดเจนในบางระดับมานำเสนอ งานชิ้นนี้
 อันที่จริงไม่ได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อการวิเคราะห์ในทางทฤษฎีของชนชั้นกลาง แต่เป็นการมองบทบาทชนชั้นกลางกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองมากกว่า
 อย่างไรก็ตาม ข้าพเจ้าก็ได้พยายามทำให้มีปัญหามาทางทฤษฎีให้น้อยที่สุดและเท่าที่จำเป็น ดังนั้น ถ้ารายงานฉบับนี้จะก่อให้เกิดการถกเถียงในเรื่องทฤษฎี
 ข้าพเจ้าก็ขอสงวนไว้เพื่อแสดงความเห็นในงานชิ้นอื่นต่อไป
ประการที่สอง รายงานนี้ต้องการให้มีการอธิบายในภาพเปรียบเทียบของเมืองไทยและอินโดเนเซียในแนวกว้างให้ครบในหลายมิติ
 ซึ่งข้าพเจ้าก็ทักท้วงว่า คงมีหลายประเด็นที่ข้าพเจ้าไม่จำเป็นต้องให้รายละเอียดที่จะทำให้งานเช่นข้อ

รายงานนี้จึงมีการนำเสนอที่เน้นการวิเคราะห์เปรียบเทียบมากกว่า และไม่นำเสนอข้อมูลที่เป็นรายละเอียด
 หรือเน้นการแสดงเนื้อหาซึ่งบางส่วนบางตอนเข้าใจได้ง่ายและมีการยอมรับโดยทั่วไปอยู่แล้ว ประเด็นเหล่านั้น

ข้าพเจ้าได้ทำเชิงอรอดณะให้ทำการศึกษาเพิ่มเติมไว้แล้ว
ประเด็นสุดท้าย ข้าพเจ้าอาจไม่ได้ใช้แนวความคิดกระแสหลักอย่างเดิๆ เพื่อการวิเคราะห์ในงานชิ้นนี้ ซึ่งข้าพเจ้าไม่ยากให้มีการเข้าใจว่า
 ข้าพเจ้าสับสนในการใช้ทฤษฎี ดังจะเห็นจากเจตนาของการใช้ภาษา ลีลาการอธิบาย อาทิ โครงสร้างส่วนบน ซึ่งสะท้อน มิติของชนชั้น
 ที่มีประเด็นการเชื่อมโยงทางสังคม กับอำนาจทางการเมือง ตลอดจนโครงสร้างของสถาบันและชนชั้นนำ ข้าพเจ้าเห็นว่า โครงสร้างส่วนบน
 เป็นคำที่สะท้อนการวิเคราะห์ในมิติทางชนชั้น ที่ให้ภาพทางเศรษฐศาสตร์การเมือง ในเรื่องความสัมพันธ์ของอำนาจทางเศรษฐกิจกับการเมืองได้ดี
 สมมุติฐานหลัก ๆ ทางทฤษฎีของข้าพเจ้า คือ การที่ข้าพเจ้าเชื่อในความเชื่อมโยงของโครงสร้างส่วนบนกับส่วนล่างในเชิง

“การปะทะสังสรรค์ผ่านการมีส่วนร่วมทางการเมือง” ที่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างมีหลายหัว ลูกศร “ไม่ใช่ลักษณะการกำหนด” ตามตัวทฤษฎี
 ข้าพเจ้าอาจยอมรับว่าความคิดเห็นทางแนวคิดนี้ แม้จะมีลักษณะคล้ายแนวทางเศรษฐศาสตร์การเมือง
 แต่คงไม่เน้นการมองความสัมพันธ์ในลักษณะให้แข็งที่อย่างเป็นกลไก ที่มองแต่ว่าเป็นเรื่องทางเศรษฐกิจ
 ความสัมพันธ์ของชนชั้นเป็นตัวกำหนดโครงสร้างส่วนบน และข้าพเจ้ายังเชื่อว่า โครงสร้างส่วนบนมีพลังในการเปลี่ยนแปลงอยู่มากในรัฐระบบราชการ
 ในแง่ทฤษฎีแล้ว แนวทางทางเศรษฐศาสตร์การเมืองให้ภาพทางมิติสังคมซึ่งโยงกับโครงสร้างสถาบันทางการเมืองได้ดีหรือได้ดีกว่าแนวกระแสหลัก
 แต่แนวทางเศรษฐศาสตร์การเมืองก็ละเลยความเป็นจริงของพลังการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากโครงสร้างส่วนบน นั่นคือ ขาดมิติการให้ความสำคัญกับการแข่งขัน
 ลักษณะอำนาจทางการเมือง และมิติทางกฎหมายสถาบัน ซึ่งข้าพเจ้าได้พยายามหิวนแนวคิดต่าง ๆ เหล่านั้นมาใช้ตามแต่เห็นสมควร
 โดยไม่คิดยึดในมุมมองใดมุมมองหนึ่ง การไม่ทำให้เห็นชัดเจนก่อนว่าข้าพเจ้ามีความคิดเห็นเกี่ยวกับทฤษฎีที่นำมาเปรียบเทียบอย่างไร
 เป็นความตั้งใจของข้าพเจ้าด้วยเช่นกัน

เอกสารอ้างอิงหลัก

สุจิต บุญบงการ, การพัฒนาการเมืองของไทย: ปฏิสัมพันธ์ระหว่างทหาร สถาบันทางการเมือง และ การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน, สำนักพิมพ์จุฬาฯ
 กรุงเทพฯ, พิมพ์ครั้งที่ 4, 2542
 สังคีต พิริยะรังสรรค์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร, ชนชั้นกลางบนกระแสประชาธิปไตย, คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536
 วิทยา สุจริตธนารักษ์, การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองอินโดเนเซีย, โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, กรุงเทพฯ, 2542

ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ปัญหาการพัฒนารเมือง, สำนักพิมพ์จุฬาฯ, กรุงเทพฯ, พิมพ์ครั้งที่สอง, 2536

อเนก เหล่าธรรมทัศน์, มือบื้อมือดี : ชนชั้นกลางและนักธุรกิจกับพัฒนาประชาธิปไตย, สำนักพิมพ์มติชน, กรุงเทพฯ, 2536

อเนก เหล่าธรรมทัศน์, สองนครประชาธิปไตย, สำนักพิมพ์มติชน, กรุงเทพฯ, 2538

Chai-Anan Samudavanija, Thailand : A stable Semi-Democracy, in Larry Diamond (Ed), Politics in Developing Countries : Comparing Experiences with democracy, Lynne Reiner publishing, London, 1 9 9 0

Anek Laothamatas , Thailand and Indonesia : The Transformation of Bureaucratic Polity, in East Asia Colin Mackerras (ed) , Longman , Melbourun , 1995

Richard Robinson, The middle class and the bourgeoisie in Indonesia in Richard Robinson and David S.G. Goodman(ed) The New Rich in Asia, Routledge, 1996

Henry Wai-chung Yeung, Under siege ? Economic globalization and Chinese Business in Southeast Asia, Economy and Society, Volume 28 , Number 1, February 1999

Clark D. Neher, Southeast Asia in the New International Era, Westview Press, Oxford, 1991

Jusuf Wanandi, The Indonesian Crisis and Beyond, Asia Pacific Review, Volume 6: Number 1 (May 1 9 9 9)

Takashi Shiroishi, Indonesian Politics : Current Situation, Future Outlook, Asia pacific Review, V o l u m e 6 : N u m b e r 1 (M a y 1 9 9 9)

Harold Crouch , Democratic Prospects in Indonesia, Asian Journal of political Science, Vol.1: Num.2 (D e c e m b e r 1 9 9 3)

Fred W. Riggs, Bureau Power in Southeast Asia, Vol.1: Num. 1 (June 1993)

Sujit Bunbongkarn, Thailand 's Successful Reforms, Journal of Democracy , vol. 10: number 4, (O c t o b e r 1 9 9 9)

Bambang Harymurti, Challenges of Change in Indonesia, Journal of Democracy , vol. 10: Num 4, (O c t o b e r 1 9 9 9)

Laurence Whitehead, The Drama of Democratization, Journal of democracy , vol.10 : Num 4, (O c t o b e r 1 9 9 9)

Donald K. Emmerson. A Tale of Three Countries , Journal of Democracy, vol.10: Number 4, (O c t o b e r 1 9 9 9)

Kevin Hewison, Political Change in Thailand : Democracy and Participation, Ruedge, London ,
1997

“ การพัฒนาทางเศรษฐกิจ กับ การทำให้เป็นประชาธิปไตย”

กรณีศึกษาเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของชนชั้นกลางของไทยและอินโดนีเซีย

จัดทำโดย

นายทิวากร แก้วมณี